

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA GENEZEI HALLSTATTULUI ÎN SUD-ESTUL ROMÂNIEI

DE

M. BRUDIU

Cercetările arheologice din ultimele două decenii au reușit să documenteze temeinic legătura directă dintre epoca bronzului și cea a fierului în zona sud-estică a țării noastre.

Încă din 1964 cercetătorul Sebastian Morintz, prezentînd rezultatele cercetărilor sale de la Babadag, făcea cunoscut totodată existența celei mai vechi culturi hallstattiene din zona Dunării de Jos — anume cultura Babadag¹. Referindu-se la datare, autorul arată că începutul acestei culturi se poate încadra în Hallstatt A₂, secolul al XI-lea î.e.n.². În legătură cu originea acestei culturi, se arăta atunci că repertoriul ornamental al ceramicii, format din linii incizate, „ar putea eventual să aparțină tradiției fondului anterior de la sfîrșitul epocii bronzului”, dar care „nu este cunoscut într-o măsură suficientă”³.

În 1970, Sebastian Morintz și Niță Anghelescu, prezentînd cultura Coslogeni, localizată tot în sud-estul României și datată la sfîrșitul epocii bronzului, au avut ocazia să aducă noi precizări din care reieșea că cele două culturi — Coslogeni și Babadag — n-au legătură directă între ele, datorită elementelor nehallstattiene care se găsesc în faza Babadag I, și care lipsesc complet în cultura Coslogeni⁴.

Este vorba de „ornamentul în ghirlande incizate, triunghiuri hașurate prin incizii, benzi de linii paralele incizate, care încadrează șiruri de împunsături sau creștături. Aceste elemente par a fi derivate din cultura Monteoru tirzie și menținute pe o filieră pe care încă n-o cunoaștem”⁵.

În 1972 Sebastian Morintz arăta că principala componentă a Hallstattului de tip Babadag este cultura Insula Banului care aduce un important aport în ceea ce privește tehnica, formele și ornamentarea ceramicii⁶. În afară de aceste observații se mai adaugă acum încă una referitoare la aportul local mai vechi, reprezentat de ceștile din cultura Babadag, care pot descinde din ceștile descoperite în mormintele de la Rîmnicelu, datate în perioada Bronzului final⁷.

Nu la multă vreme după aceste constatări, în 1972, Nicolae Harțuche de la Muzeul din Brăila venea cu o contribuție notabilă prin care demon-

¹ Sebastian Morintz, *Dacia*, N.S., 8, 1964, p. 101—108.

² *Ibidem*, p. 116.

³ *Ibidem*, p. 111.

⁴ Sebastian Morintz și Niță Anghelescu, *SCIV*, 21, 1970, 3, p. 373—416.

⁵ *Ibidem*, p. 412.

⁶ S. Morintz, *Peuce*, 2, 1971, p. 21 și urm.

⁷ *Ibidem*, p. 22; *Idem*, *Contribuții la istoria tracilor timpurii*, I, București, 1978, p. 960.

stra existența unui aspect cultural inedit — și anume, aspectul cultural Sihleanu, identificat în stațiunea de la Rîmnicelu și Sihleanu, județul Brăila⁸. Autorul cercetărilor de la Sihleanu arată că din punct de vedere cronologic acest aspect cultural „se plasează undeva între aceste două culturi — Coslogeni și Babadag (*n.n.*) — corespunzînd aspectului cultural numit provizoriu „Prebabadag”, ce s-a format din tradiții care provin din cultura de stepă nord-vest pontică și din fazele tirzii ale culturilor Tei și Monteoru⁹.

Aria acestui aspect cultural cuprinde Dobrogea, prin descoperirile de la Hirșova și Rasova și nord-estul Cîmpiei Române¹⁰.

Care sînt elementele ornamentale întîlnite pe ceramica aspectului Sihleanu? După materialele publicate reiese că predomină triunghiurile cu virfurile în jos, uneori umplute cu hașuri oblice, apoi se întîlnesc benzile din linii paralele în formă de ghirlandă realizate prin incizii, precum și șirurile de împunsături și proeminențele mamelonare¹¹ (fig. 1).

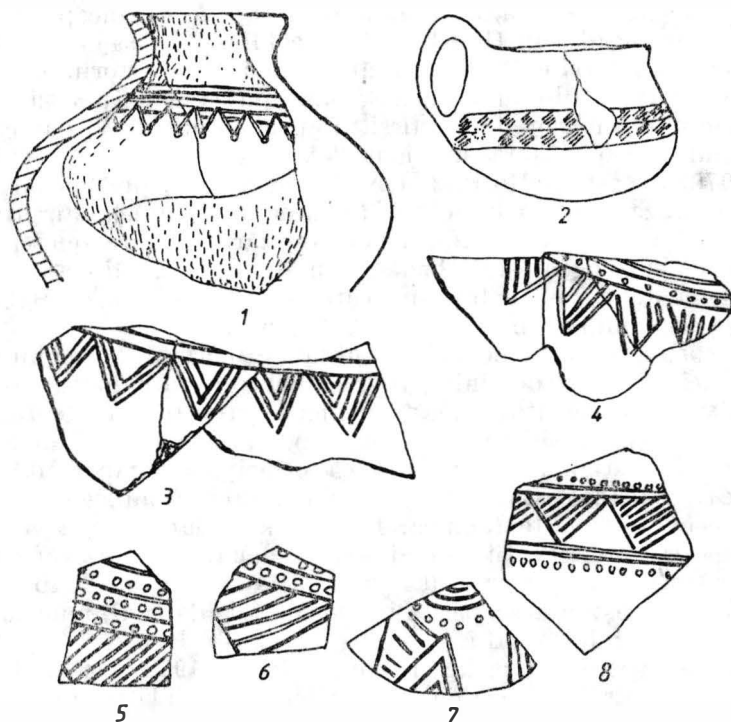

Fig. 1. Fragmente ceramice, tip Sihleanu: 1 Ghindărești (după S. Morintz și Done Șerbănescu); 2 Rîmnicelu; 3–8 Sihleanu (după N. Harțuche și Fl. Anastasiu).

⁸ N. Harțuche, *Pontica*, 5, 1972, p. 59–73; idem, *SCIV*, 24, 1973, 1, p. 23; idem, *Pontica*, 5, 1972; idem, *StComFocșani*, 1979, p. 33; idem, *Danubius*, 8–9, 1979, p. 82.

⁹ Idem, *Pontica*, 5, 1972, p. 73.

¹⁰ Idem, *Danubius*, 8–9, 1979, p. 82.

¹¹ *Ibidem*, p. 67.

Trebuie să facem precizarea că din fondul aspectului Sihleanu sînt preluate în repertoriul ornamental al culturii Babadag, uneori, ornamentele și tehnica inciziei, nu și pasta ceramicii sau tectonica vaselor.

Încă de acum trei decenii profesorul M. Petrescu-Dîmbovița descoperise la Tămăoani, în bazinul Prutului Inferior, o așezare hallstattiană cu o ceramică originală, avînd după părerea autorului un „caracter local”, fiind datată în secolul al VI-lea e.n.¹². Acest „caracter local” dacă a justificat „specificul local” al acestei așezări, în schimb, a fost derutant pentru stabilirea datării ei.

De aceea, odată cu amplele cercetări de la Babadag Sebastian Morintz a trebuit să corecteze această datare pentru așezarea de la Tămăoani (integrînd-o în cultura Babadag). Această cultură este astăzi bine definită în trăsăturile ei esențiale, precum și în ceea ce privește aria de răspîndire. Ce s-ar mai putea adăuga nou acum? Desigur că fiecare nouă investigație, mai ales cînd se face și într-o zonă mai puțin cercetată, poate contribui la mai buna înțelegere a unor procese care au dus la formarea ei. Așa este cazul cu cercetările din ultimul timp de la Vinători, lângă Galați, unde au apărut în citeva complexe închise — gropi și locuințe — materiale ceramice cu semnificații importante în ceea ce privește originea acestei culturi¹³.

Așa cum arătam, elementele unei etape Prebabadag, etapă care a fost concretizată ulterior prin aspectul culturii Sihleanu, au fost întîlnite în toate așezările unde s-a găsit faza I a culturii Babadag, începînd cu așezarea eponimă¹⁴ (fig. 2/1—5), continuînd apoi cu alte descoperiri ca cele de la Hirșova, punctul pe Lac¹⁵ (fig. 2/8, 10), Ghindărești (com. Horia) (fig. 2/6, 9) jud. Constanța¹⁶, Enisala¹⁷ (fig. 2/11—12), în incinta cetății medievale, și Rasova¹⁸ (fig. 2/13—15). La acestea se impune a mai adăuga așezarea de la Tămăoani cercetată de M. Petrescu-Dîmbovița acum 30 de ani¹⁹.

Dintre toate așezările amintite aici, numai așezarea de la Tămăoani se apropie mai mult de specificul celei de la Vinători, în sensul că elementele ornamentale de tradiție Sihleanu sînt mai pregnante.

Pînă în prezent nu se cunoaște nici o așezare de tip Sihleanu în sudul Moldovei, dar nu ar fi exclus ca, datorită puternicelor tradiții Sihleanu din așezările Babadag, faza I, să se găsească chiar aici, în săpăturile viitoare, o așezare de acest fel.

Stațiunea de la Vinători este situată pe faleza Lacului Brateș. Așezarea de tip Babadag se desfășoară pe o mare întindere de-a lungul acestei faleze, care se prezintă fragmentată de numeroase ravinări, unele înțelenite, altele active și în prezent. Săpăturile s-au desfășurat în două „incinte”

¹² SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 776.

¹³ M. Brudlu, în *A XIV-a sesiune de rapoarte de săpături, Tulcea, martie, 1980*, Cralova, 1981.

¹⁴ Sebastian Morintz, *Dacia*, N.S., 8, 1964, fig. 6/2, 4; 7/1, 9, 10; Idem, *Peuce*, 2, 1971, fig. 1.

¹⁵ Sebastian Morintz, Done Șerbănescu, SCIV, 25, 1974, p. 54, fig. 3/7, 8.

¹⁶ *Ibidem*, fig. 12/1; fig. 3/7.

¹⁷ I. T. Dragomir, SCIV, 25, 1974, 1, fig. 5/1, 3.

¹⁸ M. Irlimla, *Pontica*, 7, 1974, fig. 8/2—5.

¹⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV, 4, 1953, 3—4, fig. 4/13.

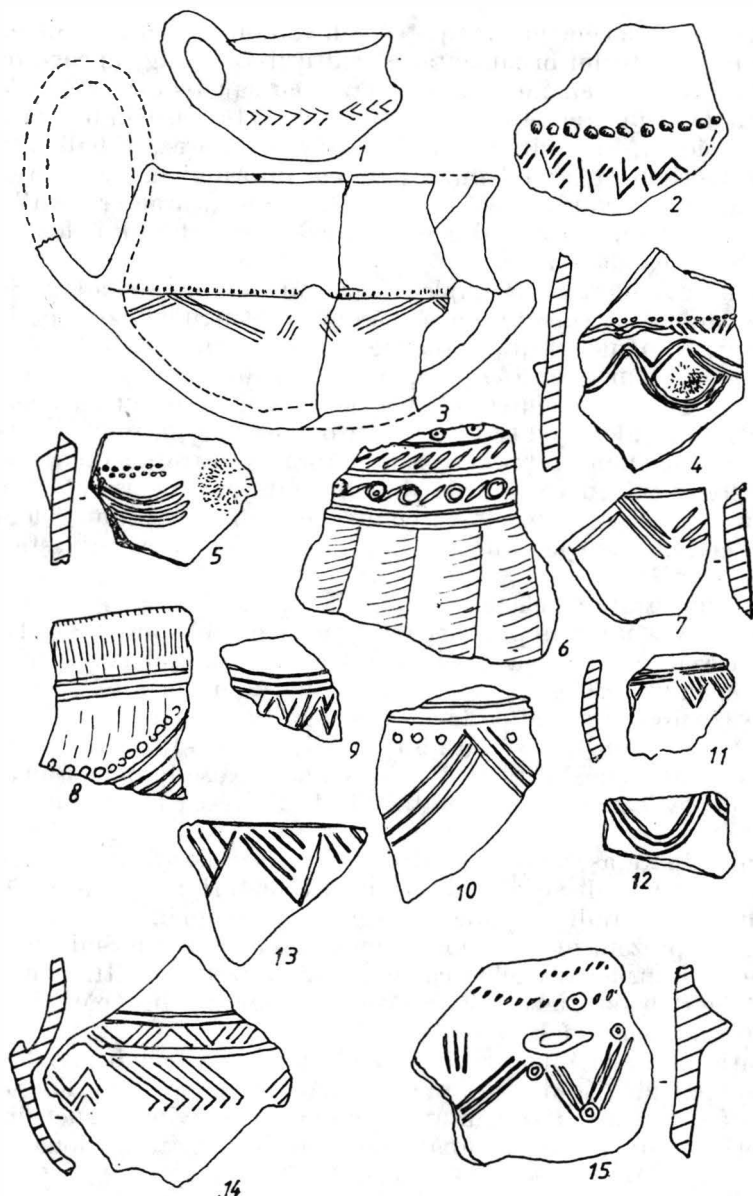

Fig. 2. 1—6 Fragmente ceramice descoperite la Babadag (după S. Morintz); 8—10 Hirsova; 7 Stolcani (după M. Petrescu-Dîmbovița); 11, 12 Enisala (după I. T. Dragomir); 13—15 Rasova (după M. Irlimla).

create de ravinări, situate în zona sudică a așezării, pe care le-am denumit sectorul A, aceea amenajată ca fortificație, și sectorul B, neamenajată, situată spre nord-est de prima.

În sectorul A au fost descoperite o locuință de suprafață și două gropi cu puține fragmente ceramice aparținând fazei I a culturii Babadag.

În sectorul B au fost descoperite o locuință de suprafață și trei gropi de provizii. Întrucît specificul ceramicii din toate aceste complexe a fost prezentat cu alt prilej ²⁰ ne vom opri acum asupra semnificației ornamentelelor întîlnite pe materialele ceramice.

Locuința I din sectorul A, precum și groapa I și locuința I din sectorul B, sînt complexe care au avut cel mai bogat inventar arheologic și totodată cel mai reprezentativ. Unul dintre ornamentele mai des întîlnite este triunghiul hașurat, dispus în șir de-a lungul unei linii, sau grup de linii incizate (fig. 3/1—4, 6). Alteori se întîlnește acest ornament asociat cu un șir de cercuri tangente realizate prin incizare (fig. 3/8).

Un alt ornament este ghirlanda din linii incizate (fig. 4/4) însoțită de șiruri de împunsături (fig. 4/2), care se întîlnește asociată cu același grup de cercuri tangente realizate prin incizie (fig. 4/7).

Se mai întîlnește grupul de linii oblice dispuse fie spre dreapta, fie spre stînga, dînd aspectul unor „mustăți”, (fig. 4/1, 5) care de asemenea se găsește pe un vas, asociat cu șiruri de cercuri concentrice tangente, realizate tot prin incizie (fig. 4/3). În sfîrșit, un alt tip de ornament îl constituie grupul de linii paralele însoțite de unul sau două șiruri de cercuri concentrice, incizate (fig. 3/5, 7).

Toate aceste ornamente în afară de cercurile cu tangente, au bune analogii în repertoriul ornamental al ceramicii de tip Sihleanu (fig. 1).

După cum se poate observa ușor, ornamentul specific culturii Babadag, anume cercurile concentrice cu linii tangente, intră în combinație ornamentală cu elemente ornamentale specifice aspectului cultural Sihleanu datat la sfîrșitul epocii bronzului în zona Dunării de Jos, demonstrînd astfel legătura directă dintre cele două epoci, confirmînd totodată observațiile anterioare ale cercetătorului Sebastian Morintz.

În ceea ce privește originea ornamentului cu cercuri concentrice, întîlnite în cultura Babadag, acesta este de urmărit în ceramica culturii Insula Banului și, mai în urmă, în cultura Gîrla Mare — Žuto Brdo ²¹.

În privința unor contacte culturale dintre zona Porților de Fier și Dunărea de Jos este semnificativă descoperirea, prin cercetări perieghetice, în 1966, a unor fragmente ceramice de tip Insula Banului în aceeași zonă unde s-a efectuat săpătura din 1979 (sectorul A) de la Vinători ²². Este vorba de o toartă și un fragment de strachină ornamentate cu șiruri de „S-uri” realizate prin incizie, atribuite atunci culturii Basarabi.

Dacă avem în vedere mormîntul tumular de la Meri ²³, aparținînd unei etape mai vechi a culturii Insula Banului, și fragmentele ceramice de la Vinători, la care ne-am referit mai sus, putem avea o primă jalonare a unui curent cultural cu direcția vest-est desfășurat de-a lungul văii Dunării, și care poate explica mai bine asimilarea și hallstattizarea fondului cultural local de la sfîrșitul epocii bronzului, din zona Dunării de Jos.

În felul acesta ne putem explica mai bine faptul că în așezarea de la Vinători-Galați, atît pasta ceramicii, cît și tectonica vaselor, indiferent

²⁰ M. Brudiu, *op. cit.*

²¹ Sebastian Morintz și Petre Roman, SCIV, 20, 1969, 3, p. 419; Sebastian Morintz, Peuce, 2, 1971, p. 22.

²² M. Brudiu, Materiale, 9, 1970, fig. 5/3 și fig. 6/1.

²³ Emil Moscalu, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 78—86.

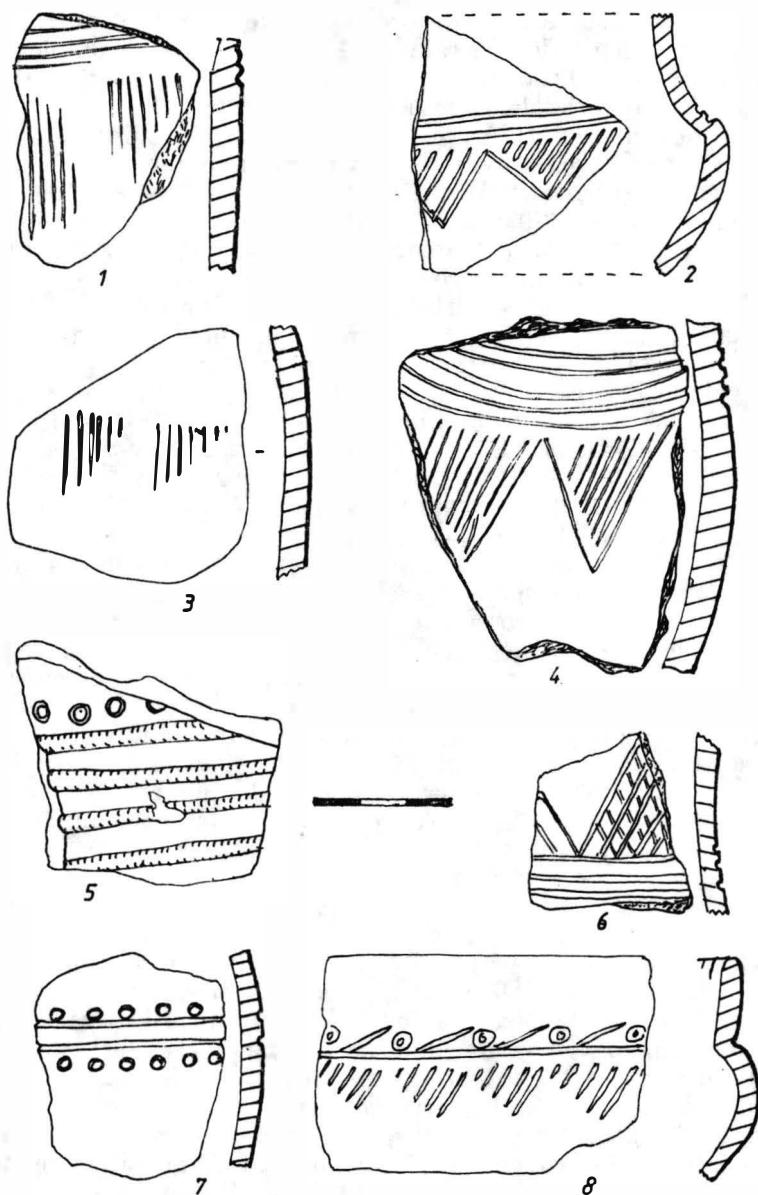

Fig. 3. Fragmente ceramice de la Vinători-Galați.

că au ornamente de tradiție Sihleanu, sau sînt specifice culturii Babadag, aparțin repertoriului epocii Hallstattului.

Considerăm că legătura dintre cele două epoci distincte — a bronzului și a fierului — este, acum, mai bine atestată. Cercetările trebuie continuuate pentru a cunoaște mai profund modul cum s-au sudat, cum s-au

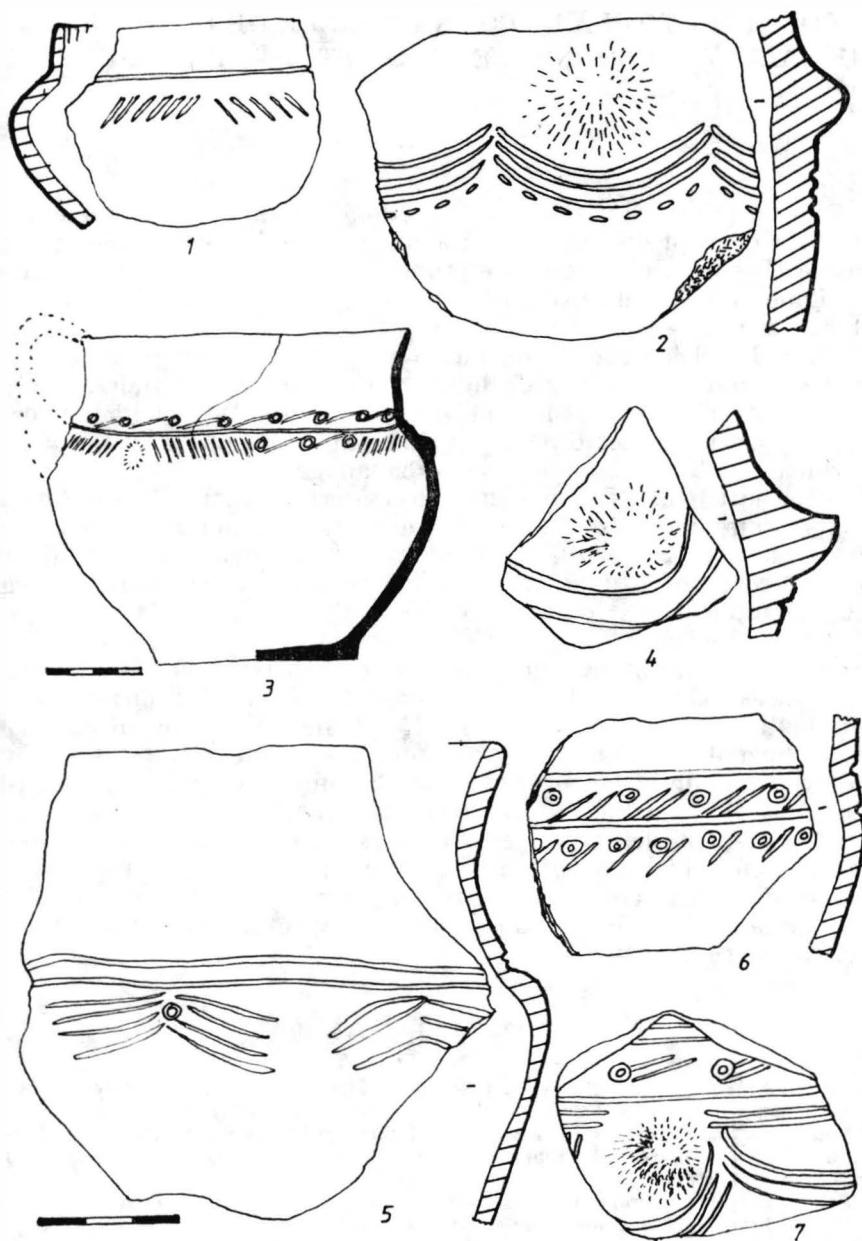

Fig. 4. Fragmente ceramice de la Vinători-Galați.

împletit tradiția și inovația celor două epoci, cum a învins curentul etnocultural din sud-vest, în cît timp s-a petrecut acest fapt, cu un cuvînt cum s-a format etnia tracică pe această latură a oicumenei ei, la Dunărea de Jos.

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DE LA GENÈSE DU HALLSTATT DANS LE SUD-EST DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

Dans la première partie de son étude, l'auteur expose comment s'est constitué le concept de culture de Babadag, tel qu'il ressort de l'évolution des recherches archéologiques. Le problème le plus important à cet égard est l'origine de cette culture, aussi est-ce la première phase de la culture de Babadag qui est la plus controversée.

Ainsi, l'archéologue S. Morintz a remarqué un groupe d'ornements (triangles hachurés, groupes de lignes en forme de guirlandes, etc.) qui ne se rencontrent pas dans les cultures du Hallstatt à leur début, ce qui l'a fait supposer que ces ornements dérivent d'une phase finale de l'Âge du Bronze, qu'il a nommée « Pré-babadag ».

Ultérieurement, N. Harțușe a découvert l'aspect culturel Sihleanu, dont la céramique présentait justement les ornements susmentionnés. L'aspect culturel Sihleanu constitue par conséquent le chaînon entre l'Âge du Bronze et la plus ancienne culture Hallstattienne de la région du Bas-Danube.

Par ses recherches de 1979 à Vinători-Galați (bassin du Prut inférieur), l'auteur fournit une documentation archéologique plus prégnante sur le processus d'assimilation du fonds traditionnel Sihleanu par un courant culturel nouveau, qui a manifesté une avance en direction est-ouest, le long du Danube. Le trajet de ce courant culturel est jalonné par les vestiges de la culture d'Insula Banului, découverts à Meri (dép. de Teleorman) et même à Vinători-Galați.

L'association des triangles hachurés et des lignes simples ou en guirlandes, en tant qu'ornements traditionnels, avec d'autres plus nouveaux, comme les cercles concentriques aux lignes tangentes, réalisés par la technique de l'incision, représente un aspect important du processus de hallstattisation au Bas-Danube.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Fragments céramiques de type Sihleanu: 1 Ghindărești (d'après S. Morintz et Done Șerbănescu); 2 Rimnicelu; 3-8 Sihleanu (d'après N. Harțușe et Fl. Anastasiu).

Fig. 2. Fragments céramiques découverts à Babadag (d'après S. Morintz); 8-10 Hîrșova; 7 Stolcani (d'après M. Petrescu-Dîmbovița); 11, 12 Enisala (d'après I. T. Dragomir); 13-15 Rasova (d'après M. Irlința).

Fig. 3. Fragments céramiques de Vinători-Galați.

Fig. 4. Fragments céramiques de Vinători-Galați.